Η θυσία τού Αρχιεπισκόπου Κυπριανού και η Φιλοκαλική θεώρηση της ελευθερίας († Πρωτοπρ. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 19 Ιουλίου, 2024

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανὸς (1756-1821) περικλεὴς μορφὴ τοῦ γένους, ὑπῆρξε καλλίνικος μάρτυρας τῆς ρωμηοσύνης, ποὺ μὲ τὴ θυσία του, στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας (1821), ἐνεψύχωσε τὸν ἐπαναστατημένο ἑλληνισμό, ἐπιβεβαιώνοντας συνάμα τὴ ρωμαίικη οἰκουμενικότητα τῆς ἐπαναστάσεώς του. Ἰδιαίτερη ὅμως σημασία ἔχει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Κυπριανός, κατὰ κοινὴ μαρτυρία, συγκέντρωνε τὰ γνωρίσματα τῶν γνησίων ἐκπροσώπων τῆς πατερικῆς παραδόσεως: πίστη-πιστότητα στὴν Ὀρθοδοξία, ἦθος ἁγιοπνευματικὸ καὶ ποιμαντικὴ πληρότητα. Τὸ μαρτύριό του ἀκολούθησε τὴν ἄρνησή του, κατὰ τὴ μαρτυρία μάλιστα ξένου, νὰ ἐξωμόσει, νὰ προδώσει δηλαδὴ τὴν πίστη τῶν πατέρων του, στὴν ὁποία ἀγωνιζόταν νὰ διακρατήσει καὶ τὰ πνευματικά του τέκνα, ὅπως ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν γνωστὴ ἐγκύκλιό του «κατὰ Φαρμασώνων», ἤδη τὸ 1815. Μὲ αὐτὴν ὑποστασιώθηκε ἡ ποιμαντική του ἀγωνία, νὰ προφυλάξει τὸ ποίμνιο, ποὺ τοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ Χριστός, ἀπὸ τὴν κορυφαία συνέπεια τῆς μεταφυσικῆς διαλεκτικῆς τῆς ἀποχριστιανοποιημένης Δύσεως, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἐκφράγκευση τοῦ γένους καὶ τὴν ριζικὴ ἀλλοτρίωσή του. Τὸ ἐνδιαφέρον του δὲ γιὰ τὴν συνέχεια τῆς παιδείας τοῦ γένους, ἐπιβεβαιώνει τὴν πατερικὴ συνείδησή του καὶ τὸν τοποθετεῖ στὴν χορεία τῶν ἀξίων ἱεραρχῶν μας, ποὺ θεωροῦν τὴν κατὰ Χριστὸν παίδευση ὡς περιχαράκωση τῆς πίστεως.

Ἔχοντας «ἐγκεκραμένο» μέσα του τὸ ποίμνιό του, ὅπως ὅλοι οἱ αὐθεντικοὶ τῆς παράδοσής μας ποιμένες, ἔφθασε, στὴν κρίσιμη στιγμή, ποὺ ἐκαλεῖτο νὰ ὁμολογήσει καὶ μαρτυρήσει τὴν σχέση του μὲ τὸν Χριστό, ὄχι ἁπλῶς στὴν θυσία, ἀλλὰ στὴν αὐτοθυσία. Καὶ αὐτὸ ὄχι ἀπὸ κάποια στιγμιαία πατριωτικὴ ἔξαρση. Ἡ θυσία του φέρει στὸν νοῦ τὸ παράδειγμα τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου Σμύρνης. Ἔτσι κατανοοῦμε τὶς δύο παραινέσεις τοῦ Κυπριανοῦ πρὸς τοὺς χριστιανούς του (Ἀπρίλιος-Μάιος 1821) νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἀκαίρων προκλήσεων στὸν ἐχθρό. Ὁ ἴδιος ὁ Κυπριανὸς ὅμως ἦταν πάντα ἕτοιμος γιὰ τὸ μαρτύριο, διότι γνώριζε, ὅτι ἡ ὥρα αὐτὴ δὲν θὰ βραδύνει, ὅπως ἐκμυστηρεύτηκε στὸν John Carne: «Ὁ θάνατός μου, τοῦ εἶπε, δὲν θὰ βραδύνῃ. Γνωρίζω πὼς περιμένουν τὴν εὐκαιρία γιά ν’ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ μένα».

Ἡ ἐπικοινωνία του, ἐξ ἄλλου, μὲ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἀρχηγό της Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ποὺ σήμερα εἶναι πιὰ ἐπιβεβαιωμένη, προσεπικυρώνει, ὅτι ἐν ἐπιγνώσει ἐνεργοῦσε γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ γένους, πιστὸς στὸν λόγο «μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Ὁ λόγος μάλιστα αὐτὸς περικλειόταν «εὐκαίρως ἀκαίρως» στὴν ποιμαντικὴ διδαχή του, ὡς ἔκφραση τοῦ πατερικοῦ φρονήματός του, ποὺ μετάγγιζε καὶ στὸν λαὸ τῆς πολύπαθης Κύπρου, γιὰ νὰ λειτουργήσει ἀποφασιστικὰ στὴν κατάλληλη στιγμή.

Ἡ θυσία, συνεπῶς, τοῦ Κυπριανοῦ, μαζὶ μὲ τοὺς ἐπίσης ἀξίους συνεπισκόπους καὶ προκρίτους καὶ ἡ «εἰς τέλος ὑπομονὴ» ποὺ ἐπέδειξαν, ὅταν μάλιστα 36 ἄλλοι ἐξώμοσαν, δίκαια τιμᾶται στὴν Κύπρο, ἀφοῦ τὸ παράδειγμά του πυροδότησε μία τεράστια δυναμική, ποὺ τροφοδοτεῖ καὶ ἐμψυχώνει τὸ ἐθνικὸ καὶ πατριωτικὸ φρόνημα τῶν κυπρίων, σ’ ὅλους τοὺς μετέπειτα ἀγῶνες τους μέχρι σήμερα. Ὁ σεβάσμιος γέροντας, ὡς καύχημα καὶ κλέος τῆς Κύπρου, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ ἀξιότερο ὑμνητὴ ἀπὸ τὸν λαϊκὸ ποιητὴ Βασίλη Μιχαηλίδη. «Τὸ ἀπαράμιλλο» «Τραγούδιν τοῦ Κυριανοῦ», ποὺ ὀρθότατα ἐντάσσει τὸν μάρτυρα ἀρχιεπίσκοπο στὸ πλαίσιο τῆς ρωμηοσύνης καὶ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων της, συνιστᾶ ὁμόφωνη μαρτυρία τῆς συνειδήσεως ὅλου τοῦ γένους, γιὰ τὴν πνευματικὴ διάσταση τῆς θυσίας τοῦ μεγάλου ἱεράρχη καὶ τῶν συναγωνιστῶν του, ὅπως ἐκφράζεται στὴν φιλοκαλικὴ μας παράδοση, τὴν αὐθεντικὴ ἔκφραση τῆς Ὀρθοδοξίας ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

2. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ κατὰ τὴν ὀρθόδοξη, αὐθεντικὰ δηλαδὴ ἐκκλησιαστική, συνείδηση εἶναι ἡ φυσικὴ κατάσταση ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου (τὸ «κατὰ φύσιν»). Εἶναι κατάσταση «θεοπρεπὴς»-παραδεισιακὴ («τὸ ἀρχαῖον κάλλος») καὶ λειτουργεῖ ὡς σχέση, ποὺ πραγματώνεται ὡς κοινωνία μὲ τὸν Θεό. Εἶναι τὸ «μένειν ἐν τῇ ἀγάπῃ» τοῦ Θεοῦ/Χριστοῦ (πρβλ. Ἰω. 15, 10). Ἡ ἐνοίκηση τῆς ἄκτιστης ἐνέργειας-χάρης τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο (=κοινωνία τοῦ Θεοῦ, θέωση) εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς ἐλευθερίας, ἡ πραγμάτωση τῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ κοινωνίας ἀνθρώπου-Θεοῦ . Μέσα ἀπ’ αὐτὴ τὴν θεόνομη καὶ θεοκεντρικὴ σχέση ἀπορρέει καὶ ἡ δυνατότητα αὐτοπροσδιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ προϋποθέτει τὴν ἀποσύνδεση ἀπὸ κάθε ἀναγκασμό.

Ἡ πτώση, στὴν ὀρθόδοξη κατανόησή της, εἶναι ἡ κατάσταση τῆς μὴ πραγματοποιημένης ὕπαρξης καὶ λειτουργεῖ ὡς δουλεία (στὴν ἁμαρτία/πάθη, στὸν διάβολο, στὸν θάνατο). Αὐτὸ δηλώνει ὁ λόγος τῆς Γενέσεως (2,17): «ᾗ δ’ ἂν ἡμέρᾳ

φάγητε ἀπ’ αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Μὲ τὴν πτώση ἀναιρεῖται ἡ αὐθεντικὴ σχέση ὡς Θεοκοινωνία καὶ εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος στὴν δουλικότητα, ποὺ πραγματώνεται ὡς δουλεία (Γαλ. 4, 3: «ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδουλωμένοι»). Ἀνατρέπονται, ἔτσι, οἱ σχέσεις ἐλευθερίας, ὑποκαθιστάμενες ἀπὸ σχέσεις δουλικές, μὴ αὐθεντικές: α) ἀθεΐα ἢ εἰδωλολατρία (θεοποίηση τῶν προλήψεων), κατακόρυφα• β) ἰδιοτέλεια -ἀδικία – ἐκμετάλλευση, ὁριζόντια, σὲ σχέση μὲ τὸν συνάνθρωπο καὶ τὸν κόσμο, καὶ γ) ἐσωτερικὴ ἀνισορροπία, στὴν σχέση μὲ τὸ ΕΓΩ (πρβλ. τὴν ἐπισήμανση τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα Κρήτης στὸν Μέγα Κανόνα: «αὐτείδωλον ἐγενόμην»).

Ἡ δουλεία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου (ὑποδούλωση στὴν ἀτομικότητα) συνεπέφερε τὴν δουλεία σύνολης τῆς κτίσης στὴν φθορὰ (Ρωμ. 8, 18 ἐξ.). Ἡ κτίση, συμμετέχοντας στὴν πτώση τοῦ ἀνθρώπου, ἀναμένει καὶ αὐτὴ τὴν «ἐλευθερία τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 8, 21). Τὴν ἀπελευθέρωση, δηλαδή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀποκατάσταση τῆς κοινωνίας-αὐθεντικῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, ὡς θεονομίας καὶ θεοκεντρικότητας καὶ διενεργεῖται μέσω τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ (πρβλ. Ἰω. 14, 15: «ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσετε»). Ἡ προσπάθεια τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν συνιστᾶ κίνηση ἀπελευθερωτική, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπανασύνδεση μὲ τὴν πηγὴ τῆς ὑπάρξεως. Αὐτὸ ὑπονοεῖ ὁ ἀπ. Παῦλος, μιλώντας γιὰ «κάλυμμα» κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς. Εἶναι τὸ κάλυμμα τῶν παθῶν, ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἐλεύθερη κοινωνία ἀνθρώπου-Θεοῦ. Κατὰ τὸν ἅγιο Μᾶρκο τὸν ἐρημίτη «αἱ ἐντολαὶ οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκκόπτουσιν, ἀλλὰ τοὺς ὅρους (=τὰ ὅρια) τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας φυλάττουσιν». Ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας λειτουργεῖ «κατ’ ἀναλογίαν τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν» (PG, 65, 992, 909).

Ὁ ἔνσαρκος Θεὸς Λόγος, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἐνεργεῖ στὴν ἱστορία ὡς ἐλευθερωτὴς (πρβλ. τὸ ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς, 2 Φεβρουαρίου: «τὸν ἐλευθερωτὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν, χαριζόμενον ἡμῖν καὶ τὴν ἀνάστασιν») . Ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία συνιστᾶ ἀπελευθέρωση ἀπὸ ὅ,τι συνιστᾶ δουλεία. Τὸ (ἀπο)λυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ συνίσταται στὸ ὅτι μᾶς «ἐξαγοράζει» ἀπὸ τὴν δουλεία καὶ συνεπῶς ἡ ζωή μας (ὡς ἐξαγορασμένων δούλων) τοῦ ἀνήκει ὁλοκληρωτικά . Ὁ ἀναγεννημένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος μετατίθεται ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς ἁμαρτίας στὴν ἀπελευθερώνουσα «δουλεία» τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἀπ. Παῦλος θεωρεῖ στὶς ἐπιστολές του τίτλο τιμῆς τὸν αὐτοχαρακτηρισμό του ὡς «δούλου Χριστοῦ» (Φιλ. 1, 1), διότι τὸν συνδέει μὲ τὴν ἀπολύτρωση (ἐξαγορά του) ἀπὸ τὸν Χριστὸ (πρβλ. «ἀπελεύθερος Κυρίου», Α΄ Κορ. 7, 22). Ὁ ἴδιος δέ, προσδιορίζει καὶ τὴν φύση τῆς νέας αὐτῆς σχέσης μὲ τὸν Χριστό: «ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας• ἀπελευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῷ Θεῷ» (Ρωμ. 6, 17). Καὶ συνεχίζει μὲ βάση τὸ σχῆμα ὅπως-οὕτως:

«Ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν» (Ρωμ. 6, 19).

Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ αὐτοϋποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου στὸν Χριστὸ συνιστᾶ οὐσιαστικὰ ἀπελευθέρωση, μετάθεση δηλαδὴ στὴν «δουλεία» τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία χριστιανικὰ νοεῖται, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ὡς ἐκούσια δουλεία στὸν Θεό, ἐφ' ὅσον «ἡ ἐξάρτησις τοῦ δημιουργήματος ἐκ τοῦ Δημιουργοῦ του εἶναι ἡ αὐθεντικὴ ἐλευθερία του, ἡ ὁποία ἐπιτελεῖται ὡς μετοχὴ Θεοῦ». Ἂν δὲ αὐτὸ εἶναι τὸ «τί» τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας, τὸ «πῶς» βιώνεται ἐκκλησιαστικὰ ὡς μετοχὴ σὲ μία συνεχῆ διαδικασία «θανάτου καὶ ἀναστάσεως». Τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας λ.χ. ἔχουν αὐτὸ τὸν σταυροαναστάσιμο χαρακτῆρα. Εἶναι θάνατος τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνάδυση τοῦ νέου ὡς «καινῆς κτίσεως» (Β΄ Κορ. 5, 17). Ὁ ἀπελευθερωτικὸς δὲ χαρακτήρας τῶν μυστηρίων ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν «καινὸν» ἄνθρωπο στὴν «καινὴν» πολιτεία-κοινωνία, στὴν ἐπώνυμον τοῦ Χριστοῦ «καινὴν πολιτείαν», μέσα στὴν ὁποία οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις ἀνακαινίζονται, μεταμορφοῦνται: (πρβλ. Γαλ. 3, 7: «Οὐκ ἔνι ἰουδαῖος, οὐδὲ ἕλλην• οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος• οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ...»). Οἱ σχέσεις αὐτές, ποὺ ἀνταποκρίνονται βέβαια κυριολεκτικὰ στὸ γεγονὸς τῆς θεώσεως, προσδιορίζουν τὸ περιεχόμενο τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους. Εἶναι σχέσεις ἐλευθερίας, ἀφοῦ συνιστοῦν ὑπέρβαση κάθε διαφορᾶς (ἐθνικῆς, κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς, κ.λπ.) καὶ συλλογικὴ μετάθεση ἀπὸ τὴν ἐθνικότητα στὴν ἐν Χριστῷ ὑπερεθνικότητα (ὄχι διεθνισμό), ὡς ἁρμονικὴ ἱεράρχηση τῆς πρώτης, ὡς γήινης κατάστασης, στὴ δεύτερη, ποὺ συνιστᾶ πραγματικότητα τῆς «οὐράνιας βασιλείας» (πρβλ. Ἑβρ. 13, 14).

(ἀπόσπασμα εἰσηγήσεως στό Ἐπιστημονικό Συνέδριο «Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, ὁ Μάρτυρας τῆς πίστεως καί τῆς πατρίδος», πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Βασιλική καί Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρᾶ)

(Πηγή ψηφ. κειμένου: imlemesou.org*)*